

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАМІРІВ У ПІДЛІТКІВ

Павлюк Руслана

У сучасному суспільстві, попри поступове утвердження принципів гендерної рівності, гендерні стереотипи залишаються впливовим чинником, що визначає уявлення людини про «прийнятні» для неї сфери діяльності. Особливо чутливим до цього впливу є підлітковий вік - період активного формування ідентичності, системи цінностей і первинних уявлень про майбутнє. Гендерні стереотипи можуть звужувати поле професійних уявлень, підтримувати поділ професій на умовно «чоловічі» та «жіночі» й обмежувати готовність підлітків розглядати альтернативні напрями самореалізації. Аналіз наукової літератури свідчить, що комплексне теоретичне осмислення зв'язку між засвоєнням гендерних стереотипів і формуванням професійних намірів підлітків залишається недостатньо систематизованим, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета публікації – здійснити теоретичний аналіз гендерних стереотипів як соціально-психологічного феномену та розкрити механізми їхнього впливу на формування професійних намірів у підлітків.

Гендер у психологічній літературі розглядається як соціокультурний конструкт, що охоплює систему ролей, норм, очікувань і моделей поведінки, пов'язаних із належністю людини до певної статі. На відміну від біологічної статі, гендер формується у процесі соціалізації та залежить від культурного, історичного й освітнього контексту [4]. Гендерні стереотипи є стійкими, спрощеними уявленнями про риси, поведінку, соціальні ролі та сфери діяльності чоловіків і жінок. Вони не лише допомагають людині орієнтуватися у соціальній реальності, а й задають очікування щодо «належної» поведінки представників різної статі [4]. Згідно теорії гендерних схем С. Бем, людина може організовувати інформацію про себе й соціальний світ через гендерно забарвлені категорії. Гендерна схема виступає

когнітивним фільтром, через який особистість оцінює власні якості, можливості та соціально схвалені способи поведінки [5]. У професійній сфері це може проявлятися в тому, що підліток сприймає окремі види діяльності як більш або менш сумісні зі своєю гендерною роллю, навіть якщо його реальні здібності не обмежують вибір цієї сфери [3; 5].

Гендерні стереотипи формуються під впливом сім'ї, школи, медіа та однолітків, які транслиують уявлення про «жіночі» й «чоловічі» ролі. У підлітковому віці цей вплив посилюється через прагнення до прийняття групою [2; 4]. Професійні наміри розглядаються як свідоме позитивне ставлення до певної сфери діяльності та готовність здобути відповідну освіту [1, с. 42]. У підлітковому віці вони ще нестійкі, тому чутливі до соціальних очікувань і гендерних стереотипів. У монографії Д. Закатнова зазначено, що, на думку Б. Федоришина, професійні наміри виникають на основі потреб і стають вольовим актом, внутрішньою спрямованістю діяти в майбутньому за певним напрямом [1, с. 42]. Узагальнено професійні наміри можна розуміти як свідоме позитивне ставлення особистості до певної сфери професійної діяльності, що передбачає знання її змісту, прагнення обрати відповідну професію та здобути необхідну освіту [1, с. 42]. У підлітковому віці такі наміри ще мають попередній і відкритий до змін характер, тому є чутливими до впливу соціальних очікувань.

Вплив гендерних стереотипів на професійні наміри підлітків проявляється передусім у звуженні суб'єктивного простору вибору. Підліток може відмовлятися від певної сфери не через відсутність здібностей чи інтересу, а через переконання, що вона «не підходить» його статі. У такому разі зовнішні соціальні очікування поступово перетворюються на внутрішні обмеження. У профорієнтаційному контексті це виявляється у виборі більш традиційних напрямів діяльності та униканні професій, які суперечать засвоєним уявленням про гендерну роль [2; 3]. Гендерні стереотипи діють у взаємодії з іншими чинниками професійного становлення: самооцінкою, професійною поінформованістю, підтримкою сім'ї та

соціальними очікуваннями. Поділ професій на «жіночі» й «чоловічі» закріплює традиційні орієнтації та може звужувати уявлення підлітків про можливі напрями майбутньої діяльності. Водночас розширення професійної поінформованості й аналіз реальних вимог професій дають змогу зменшити вплив стереотипного поділу та орієнтувати підлітка на власні інтереси, здібності й цінності [1; 2; 3].

Принципово важливо, що в теоретичному аналізі йдеться не лише про відмінності між хлопцями та дівчатами, а про рівень засвоєння стереотипних уявлень як психологічну характеристику особистості. Саме жорсткість засвоєння гендерних стереотипів може визначати, наскільки широко або обмежено підліток бачить власні професійні можливості. Тому подолання стереотипного мислення у профорієнтаційній роботі має бути спрямоване на розширення простору вибору та підтримку усвідомленого ставлення до майбутньої професії [2; 3; 5].

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчує, що гендерні стереотипи можуть впливати на професійні наміри підлітків через гендерні схеми, соціалізацію, рольові очікування та засвоєні уявлення про «прийнятні» професійні сфери [2; 3; 4; 5]. Професійні наміри у підлітковому віці ще не є остаточним вибором, а становлять попередню внутрішню спрямованість особистості на певну сферу майбутньої діяльності. Перспективи подальших теоретичних досліджень полягають у глибшому аналізі психологічних механізмів впливу гендерних стереотипів на професійні наміри підлітків та які психологічні умови можуть сприяти більш вільному й усвідомленому вибору майбутньої професії.

Список використаних джерел

1. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/2192/>
2. Кар'єрне консультування : практичний посібник / О. М. Ігнатівич та ін. ; за ред. О. М. Ігнатівич. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 282 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724027/>
3. Ситнік С. Гендерні стереотипи професійної спрямованості старшокласників. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2021. Вип. 11. С. 184–194. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.23>.
4. Ткалич М. Г. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2021. 256 с.
5. Bem S. L. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*. 1981. Vol. 88, № 4. P. 354–364. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>.